

Šenkár, Patrik

Prítomnosť ženského princípu v prózach D. M. Anocovej

Slavica litteraria. 2019, vol. 22, iss. 1, pp. 45-55

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2019-1-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141347>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Prítomnosť ženského princípu v prózach

D. M. Anocovej

Patrik Šenkár (Komárno)

Abstrakt

Príspevok poukazuje na existenciu Slovákov na Dolnej zemi so špecifickým zreteľom na Rumunsko. Zvýrazňuje a adekvátne pertraktuje rôzne okolnosti, ktoré sú neodmysliteľnou zložkou svojbytnosti národa či národnosti. Všíma si konkrétne atribúty, ktoré plnia utvrdzovaciu úlohu a funkciu pri zachovávaní národného povedomia Slovákov v Rumunsku. V jednotlivých interpretovaných (literárnych) dielach sleduje aj motívy, ktoré tematicky smerujú k širším súvislostiam. Analyzuje dve prózy Dagmar Márie Anocovej, všestrannej osobnosti slovenskej kultúry súčasného Rumunska. Na základe objektívno-subjektívnych postrehov či báz čitateľskej skúsenosti – v rámci interpretačných postupov – uvádza a konfrontuje (ne)ľahký život najmä ženských postáv. Poukazuje na ich spleť osudov v rámci rôznorodých spoločensko-psychologických vzťahov vo svete dospelých.

Kľúčové slová

Slováci v Rumunsku; národnostné bytie; interpretácia; prozaická výpoveď; ženský aspekt

Abstract

The Presence of the Principle of Women in the Prose of D. M. Anocová

The article points to the existence of the Slovaks in the Lowland with a special regard to Romania. In addition, it highlights and adequately discusses the various circumstances which are an indispensable component of the uniqueness of a nation or nationality. It looks at specific attributes that fulfill the assertive role and function of maintaining the national awareness of Slovaks in Romania. In the various interpreted (literary) works, the themes are thematically oriented towards the wider geographical broader context, are also observed. The paper analyzes two prosaic books of Dagmar Mária Anocová, a versatile personality of the Slovak culture of present Romania. Based on objective-subjective views or the basics of reading experience in interpretive procedures, it presents and confronts the more or less easy life of female characters. It points to their complex fates within the diverse socio-psychological relationships in the adult world.

Key words

Slovaks in Romania; ethnic identity; interpretation; prosaic testimony; female aspect

V súčasnom období sme svedkami permanentného poklesu literatúry ako mienkotvorného segmentu kultúry. Kultivovanosť človeka a jeho kultúrne vedomie v novom miléniu sa podieľa na vytváraní hodnôt menej, ako by si to vnímavý *zoon politikon* želan. Esteticko-poznávacie hodnoty súčasného človeka sú rôznorodé a rozptýlenejšie ako dakedy. Literatúra by pritom mala byť problémovou reflexiou života, ktorá núti premýšľať, spoluvytvárať a dotvárať – teda (aj) interpretovať. Nemôže preto „... *hľadiet ľahostajne na morálne problémy súčasnosti – globálne a individuálne, na oslabovanie identity jednotlivca i kolektívu, na redukovanie historického vedomia [...] nemôže ju netrápiť celkový pokles kultúrnosti, pokles estetického vedomia, ale aj absencia kritickosti, diskusnosti...*“¹ O tom je vlastne práca s textom; o tom je interpretácia.

Táto myšlienka významného literárneho vedca Rudolfa Chmela gradovane platí v prípade autorov z radov národnostnej menšiny, v našom prípade autorky zo súčasného Rumunska: Dagmar Márie Anocovej², ktorá dodnes publikovala „iba“ dve knihy próz³ (popri viacerých básnických zbierkach i literárnovedných publikáciách a nespočetnom množstve literárnokritických textov atď.).

Prozaická knižná prvotina autorky s názvom *Kniha príbehov alebo poltóny* obsahuje tri širšie koncipované texty s rôznorodými (najmä ženskými) osudmi. Autorka v nich vo všeobecnosti využíva realistické zobrazenie skutočnosti, uvádza komplikovanosť ľudských vzťahov.

V prozaickom texte (*Skúška*) prízvukuje dôležitosť stretnutí, a to na epickej línii cestovania mladej rozvedenej novinárky na skúšku z filozofie počas externého vysokoškolského štúdia. Do kontrastu kladie racionalitu s citovosťou a romantickými myšlienkami. Prízvukuje determinovaný ľudský údol nezmierniť sa so stavom šedej myšičky a nepremeňovať sa na jednoduchú bytosť: „... *nemali by sme dovoliť, aby sme sa zmenili na čierne a biele skalky, guľky, ktoré sa skotúľajú raz sem, raz tam. Ale ťažko je bojovať proti silám, ktoré v nás bubľajú a niekedy si ich ani len pomenovať nemôžeme...*“ (s. 6). Dôležité je teda nájsť práve

1 CHMEL, Rudolf: *Spoločnosť a život literatúry*. In: Romantizmus v globalizme. Bratislav: Kalligram, 2009, s. 215. (Celá esej sa nachádza na stranách 212–215 a pôvodne bola publikovaná ako úvodník v Slovenských pohľadoch pri príležitosti nástupu nového šéfredaktora Rudolfa Chmela v januári 1988. Bližšie: Slovenské pohľady 104, 1988, č. 1, s. 2–5.)

2 Za mimoriadne dôležité pokladáme prízvukovať, že najmä z kvantitatívnych dôvodov neuvádzame životné osudy a tvorivé metódy/impulzy tejto osobnosti slovenskej kultúry či literárnovedné a literárnokritické ohlasy na dve postupne jej analyzované knihy próz. Tieto aspekty sú zahrnuté do nášho konferenčného príspevku, ktorý odznel v rámci medzinárodnej vedeckej konferencie. O tom bližšie pozri: ŠENKÁR, Patrik: *Večné a podobné zrkadlenia „rozprávkového“ sveta „stredoeurópskych“ detí v intencionálnych prózach D. M. Anocovej a J. Nováka*. In: POSPÍŠIL, Ivo (ed.): *Střední Evropa včera dnes: proměny koncepcí II (jazyk – literatura – kultura – politika – filozofie)*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018.

3 Máme na mysli knižné prozaické publikácie: ANOCA, Dagmar Mária: *Kniha príbehov alebo poltóny*. Bureš: Kriterion, 1988; resp. ANOCA, Dagmar Mária: *Zväčšenina*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2001. Za konkrétnymi úryvkami v našom texte upresňujeme „iba“ patričnú konkrétnu stranu z pôvodiny. Všetky úryvky sú z knihy *Kniha príbehov alebo poltóny*, okrem posledných siedmich, ktoré sú z knihy *Zväčšenina*. Okrem toho si uvedomujeme aj určitý časový odstup od vydania tejto knihy (1988). Konfrontujeme ju však s druhou spomínanou knihou z roku 2001. Aj z toho dôvodu nie je náhodný úvodný citát práve z roku 1988... V minulom roku (2018) sme si teda pripomínali 30. výročie týchto udalostí: lebo vydanie tejto prózy bola v slovenskej literárnej tvorbe v Rumunsku skutočnou udalosťou, taktiež ako odchod starého a príchod nového šéfredaktora Slovenských pohľadov...

v domácom prostredí spriaznenú dušu (rezerva pre city, venovať pozornosť), lebo človek „... *nemôže predsa po celý život bežať sám ako divoký vietor, treba sa mu pripútať o čosi, o kohosi*“ (s. 23). V príbehu je teda evidentný určitý útek od minulosti, ale aj prítomnosti. Z týchto dvoch entít potom „vyhráva“ tradícia, ktorá sa chápe ako synonymum poriadku. Úzkosť, stiesnenosť, bezmocnosť nespokojnej (ženskej) duše túži odpútať sa od prízemnej príťaže problémov. Tento pocit sprevádza tajná viera po dosiahnutí svojho vytúženého ľudského cieľa s konkretizovanou snahou zblížiť sa s niekým a doslovne sa mu vyžalovať. Aj hlavná hrdinka sa aktuálne dostala do istého intermezza, keď v poslednej dobe „... *prestali ju zaujímať iní, vyrušovalo ju, keď cudzí ľudia prejavovali záujem o ňu*“ (s. 8).

Určitá zatrpknutosť (až depresia) moderného človeka v postmodernom svete sa u hlavnej protagonistky prejavuje odcudzením od dovtedajšieho sveta a dvojakeho života. Silou-mocou túži po stretnutí, po novom duševnom dobrodružstve. To náhodne (existujú vôbec náhody?) prichádza počas cesty (od príčiny k cieľu) v podobe postupného zblížovania s cudzím mužom – spolucestujúcim. V ich kontakte sa zhmotňujú rôzne stupne komunikácie a vyúsťujú až do pozvania na večeru. V duševnom stave ženy je určitá nerovnováha: strach a obava stojí v protiklade s vytúženým pocitom dať sa unášať osudom: „*Chcela byť obyčajným, drobným človekom, ktorý si môže robiť to, za čo hodlá zodpovedať a za čo unesie zodpovednosť*“ (s. 10). Jej duševný stav je však sínusoidný: stále porovnáva nových ľudí s bývalým manželom. To ju brzdí pri zabúdaní na minulosť a nedovolí získať duševnú voľnosť. Autorka prízvukuje však (určité) prímerie mužského a ženského princípu ako jeden z determinantov neúnavného kolobehu života na báze rodovej rovnoprávnosti: „*V živote sa stále čosi musí diať. Nemožno z neho vystúpiť, nemožno sa ho vzdať, nemožno zostať vedľa utekajúceho rýchlika, musíme bežať s ostatnými ďalej, sami sebe dať šancu, dať ju i druhým*“ (s. 14). Treba teda mať prístrešie pred víchricami doby (dom i muža). Tým sa spoločensky socializuje a vytvára sa pre ňu kardinálne puto: „*Len preto som človek, že som poľudštený vzťahmi. Čistý človek je ako piesok vyvrhnutý na breh oceána*“ (s. 15). Na základe toho sa v príbehu zdôrazňuje aj potreba výberu jasných stránok života, s ktorými citlivý človek pomôže sebe i svojmu okoliu. Týmto procesom získavania pocitu istoty sa určite nenarúša dôležitá podstata človeka: jeho svedomie.

Na dráhe tejto duševnej cesty časom i miestom (iný kraj, iný mrav; „zázračný“ svet dospelých) je pre psychicky pevnú osobnosť dôležité uvedomiť si plynutie času na vlastnej koži a zmieriť sa s vlastným osudom: „*Nakoniec človek si musí robiť svoju robotu tam, kde ju má. Kde je načim*“ (s. 28). V texte sa vyskytuje aj kritika doby, najmä kvôli nedostatku času pre vážne rozhodnutia, vždy prítomnú psychologizáciu každého konania inteligentného človeka. Táto cesta je však vydláždená neustálym prehrabávaním sa v spomienkach, ktoré vedú k bezvýznamnosti a koniec koncov k smrti. Tá sa prejaví infarktom muža, s ktorým určitý čas mladá novinárka zažila to podstatné, čo robí človeka človekom...

Dôležitým príznakom (ba základom) bytia je potreba vzájomnej komunikácie v spleťoch osudov ľudského života. V autorkinej širšie koncipovanej próze *Rovnováha* sa opäť pertraktujú pocity mladej ženy a ľudská práca ako prostriedok na zabúdanie. Túžba prekonať minulosť (a tým vlastne aj sám seba) sa však hatí pocitom menejcennosti mladej vysokoškolačky Zuzany. Chce sa prispôbiť súčasnému svetu a mikroprostrediu, čo sa v konkrétnom texte spredmetňuje radosťou z každej chvíle života. Podstatou problémov

ženskej duše je tu konfrontácia predstáv mysle a reality sveta s neustále sa tvoriacou realitou nového sveta: „*My musíme priestor oslobodiť od zbytočného, nefunkčného pátosu ako od okov, od nánosu starých storočí [...] nám prichodí vyjadriť nový životný pocit, elán, radosť, jas, čistotu*“ (s. 71). Významným okamihom v príbehu je stretnutie mladej slečny s asistentom vysokej školy a jeho prosba o pomoc pri rozpracovaní technického projektu. Z čitateľského hľadiska je dôležitý postupný psychický vývoj (od odmietnutia až po sympatie k mužovi). Tým sa vlastne postupne odbúrava vzdialenosť duší, ktorú autorka vysvetľuje ako nenormálnu a netypickú pre dnešnú dobu bezcitnosti. Práve Anocová je tou, ktorá svoj text rámcuje klasickým námetom v trojuholníku: dobrosrdečná, ale trošku ľahkovážna spolubývajúca, tvrdá, dôkladná, ale postupne poddajná vysokoškoláčka a mladý fešák-asistent s nie vždy najúprimnejšími myšlienkami a želaniami. Staví do kontrastu idealizmus s realizmom, neskúsenosť so skúsenosťou ako podklad na psychologický ponor do vlastného vnútra (Čo vlastne chcem?). Zuzana ako idealistka, neskúsená, ale s výdržou, vôľou a presne dáva dôraz na dôležitosť stretnutí s významným mužom. Tento vnútorný „boj“ je dokreslený aj dôležitosťou oblečenia, určitou pracovnou intimitou, diétou, udržiavaním kondície cvičením – teda pripravenosťou na všetky možné varianty vo vývine situácie. Jej túžba však stroskotá na chladnosti, prehnanej objektivite a tajnostkárstve mladého asistenta. Spolubývajúca sa jej snaží „otvoriť oči“ a priučiť ju k tomu, ako to vlastne na svete chodí: „... ešte vždy si myslíš, že môžu byť aj takéto priateľstvá, ale uvidíš ty ešte, ako to beží na svete, len ti bude pozde, na vlastnej koži skúsiš...“ (s. 47).

Nerozhodnosť mladého človeka v každodenných veciach vzniká z nadštandardného psychického stavu. To vedie až k filozofujúcim myšlienkam hlavnej hrdinky (aj) o vlastnom „túlaní sa“ v čase a priestore: „*Rozčuluje ma obmedzenosť mojej existencie, ľudského údelu. Nemožnosť dosiahnuť realizáciu možnosti. Že som zavretá v sebe, vo svojej dobe, vo svojom úzkom priestore. Rada by som napríklad bola aj nebola [...]. Chcela by som cestovať v čase, vrátiť sa dozadu [...]. Chcela by som tu zostať a byť neviditeľná, ale jestvovať pritom; chcela by som tu zostať aj po smrti*“ (s. 54–55). Dôležité je teda hľadanie istôt v ľudskom živote, základ na odbúranie komplexov a zábran: „... sme v určitom zmysle zajatci svojho času a priestoru, kľbká rôznych návykov, obyčají, mentalít, ktoré navinuli naši vychovávatelia...“ (s. 106). Týmto kladnými nánosmi civilizácie a ľudskej empírie sa cibí jednotlivcov. Dôležité sú teda okrem činov aj myšlienky a city. V pozadí chápania seba samého je dôležité porozumieť aj svojmu okoliu (tzn. ťahať v spoločnosti za jeden povraz a chápať život vlastne ako hru na vážne veci).

Podstatným determinantom nášho bytia je čas. Autorka prízvukuje súčasné zrýchlené tempo doby, kde my – ľudia sme akosi zmeškaní. Zdôrazňuje potrebu, „... aby sme lepšie žili, aby sme boli lepší k sebe, aby sme ľahšie a skôr naučili deti životu...“ (s. 60). Čas je práve tým faktorom, ktorý pomáha fyzicky i duševne stať sa nezávislou osobnosťou, čo je však determinované konformitou k spoločenským podmienkam i osobám. Zuzana sa postupne oboznamuje s každodennou realitou (šedou, chudobnou na impulzy) a potvrdzuje svoju empíriu o jednotvárnosti fyzickej či psychickej samoty súdobého jednotlivca. Osobnosti s vlastnými postojmi a názormi táto doba ničí. Na druhej strane je však potrebná osožnosť človeka: slúžiť ľuďom a byť vyrovnaný sám so sebou, všímať si svoje okolie, upevňovať pocit spolupatričnosti a ducha kolektívnosti, lebo „... každý má svoju úlohu,

každý je niečím nepostrádateľný, potrebný na istom mieste zložitej mozaiky života“ (s. 68). Spomínané akoby odstredivé sily ukazujú ako centrálny pojem a cieľ týchto snažení umenie, ktoré kladie práve človekove otázky svetu; je oslobodzovaním a potvrdením samotnej ľudskosti. Aj v tomto spojení individuálneho poslania (vďaka najvšeobecnejšiemu chápaniu umenia) sa prízvukuje kolektívita: „*Chceš slúžiť ľuďom svojim umením. Nemôžeš to robiť sám. Potrebuješ mať okolo seba priateľov, spolupracovníkov, pomocníkov, ľudí, ktorí ťa majú radi a na ktorých sa môžeš obrátiť*“ (s. 74). Dôležitá je individualita so skrytými možnosťami (najmä v mladosti), ktorá sa upevňuje v interakcii s ostatnými osobami v kolektíve. Významné negatívne psychické stavy (ohúrenie, bezradnosť, zarazenosť, poníženosť, zahanbenosť) sa dávajú do kontrastu s doslovne dobrým, až nereálnym svetom. Prevyšovanie mužského princípu nad ženským (azda) podľa spoločenskej konvencie sa spredmetňuje Zuzaniným sklamaním v asistentovi (využíval jej prácu na získanie štipendia do zahraničia pre seba). V texte sa prízvukuje mužské pokrytectvo a opätovná práca bez pláce s konkrétnym využitím ženskej citlivosti. Spomínaná nekonečná túžba človeka po pokojnom živote (aj napriek negatívnym vplyvom okolia) sa deklaruje využitím už spomínanej dostredivej sily, určitou vyváženosťou, nachádzaním zmiernenia pre seba a nosením pokoja v sebe: „*Vo svete niet dobra ani zla. Len medzi ľuďmi jestvuje zlo, ak mu dovoľia rozpínať sa...*“ (s. 76).

Pocit neistoty (až strachu), vychádzajúci zo samoty a komplexov, sa zhmotňuje určitým očakávaním muža aj po pracovnom rozchode. Uvedený čas však „zasiahne“ a city prirodzene vyhasínajú, až vyblednú aj obrazy. Neistota sa však dramatizuje prísny pôvodným domácim (dedinským) prostredím Zuzany a jej morálnym poklesom (tehotenstvo). Na druhej strane sa však prízvukuje právo každej ženy rozhodovať o vlastnom osude. Život hlavnej hrdinky je tak primerane veku rozhoďaný: od komického k tragickému a opačne, od epického k lyrickejšiemu a späť. Táto oblúkovitosť vrcholí návštevou u lekára (portrat): práve tu sa koncentruje jej nenávisť voči sebe, okoliu, prostrediu, situácii: „*Zdalo sa jej, že sa viac sem nevráti. Odíde niekam, odkiaľ niet návratu. Hnusila sa samej sebe...*“ (s. 89). V tomto veľmi dôležitom životnom rozhodnutí sa strieda spomínaná túžba po návrate do minulosti a premeny jej života smerom do budúcnosti. Postupná socializácia a vytváranie vzťahov s inými mužmi (samozrejme, najprv s odstupom, chladom, vykaním a až potom prirodzenou ženskou márnivosťou) deklaruje potrebu vyjsť zo svojej škrupiny. Preto je dôležité uvedomiť si vlastné rezervy, lebo „*... v každom človeku sú skryté aj nesmierne bohatstvá, len ho treba naučiť stále ich v sebe objavovať. Niet silnejšieho na svete, ako je drobný človek...*“ (s. 98–99). Dôležitou súčasťou nášho bytia je teda neustále myslieť na budúcnosť, dosiahnuť vnútornú rovnováhu a zachovať si čo najväčšiu fyzickú i psychickú samostatnosť: „*... potrebujeme viac, ďalej, myšlienky, ktoré nám prebojujúvajú budúcnosť, ako žiť v ňom zajtra, ako rozvíjať náš svet napozajtra, ako riešiť jeho konflikty a ako sa im vystríhať, pestovať ho ako rastlinku, čistiť ho ako strom od parazitných nánosov a prežitkov*“ (s. 105).

Dôležitou entitou človeka je triumvirát slobody – poznania – výberu, keď v súlade s francúzskymi existencionalistami máme „*... právo výberu, právo poznania, v tom je naša sloboda, hodnotiť, priať alebo zatrátiť, preto musíš poznať aj také veci, ktoré sa ti zdajú neúžitočné...*“ (s. 99). Lineárnosť a prirodzené plynutie času (ale aj psychického vývinu jednotlivca) potvrdzujú nové stretnutia a zblíženia (aj Zuzka sa stretne s novým kolegom z práce – s exotickým černochoom, pri ktorom duševne omladne po neradostných

životných skúsenostiach). Príval novôt je teda v našom živote zabezpečený; dôležité je však snažiť sa zostať človekom: komunikovať, patriť k niekomu a mať rád prostredie, z ktorého človek vyšiel. Sú dôležité neustále impulzy z nových okolností života a nových (kladných) návnad osudu bez pochybností. Dôležité sú aj ochranné krídla tradície, ktoré v spojení so spomínanými entitami sú schopné zabezpečiť duševný pokoj aj počas putovania po jedinej novej ceste, t. j. ceste životom.

Autorka v ďalšej próze *Cesta* opisuje s určitým odstupom prívetivú, väčšmi citlivú než racionálnu mladú ženu Ivetu – približne tridsaťročnú vysokoškolskú pedagogičku s relatívne veľkou dcérou a manželom – fyzikom. Jej bývanie s rodičmi, zhasínajúci vzťah s manželom a nemilosrdné správanie sa spoločnosti dovedú mladú protagonistku až k šedému vnímaniu celého okolia, nakoľko „... sa postupne aj Iveta priučila elegantnému správaniu, spoločenskej konverzácii a pohybovať sa ľahodne, ľadne pred zvedavými hodnotiacimi zrakmi ľudí...“ (s. 131). Chrbtovou kosťou celého sujetu je dôraz na dôležitosť náhlych (aj keď krátkodobých) rozhodnutí v živote. Tie sa konkretizujú odchodom mladej protagonistky z vlastného zažitého prostredia. Je to teda cesta spomínaná v názve – pohyb, útek ako určitý únik od stereotypov a napätia. Je to ako jedna železničná koľaj pri ceste, ktorú má nárok využívať každý pri obnovovaní vlastného ja. Autorka prízvukuje potrebu odísť od životných konštánt a samozrejmostí (Iveta sa rozhodne cestovať ku kamarátke na dedinu – rozptýliť sa, psychicky vypnúť). Dôležitý znak je spoznanie nemennosti (aj nového) prostredia, čo sa prejavuje evidentnou zaostalosťou dedinského prostredia v pomere k životným podmienkam samotnej Ivety (ťažko zohnať aj kávu, šetrí sa na verejnom osvetlení ulíc a pod.). Do kontrastu sa teda dostáva konkrétne (i symbolicky) mestské a dedinské prostredie (koruny agátov a sliviek; dolnozemský morušový sad, ktorý vysadila obec i škola, naproti tomu bezcieľnosť uponáhľaného života v meste). Iveta sa prispôsobí novému mikrokolektívu aspoň dočasne aj vďaka postupným opätovným stretnutiam so starými priateľmi a prostredím. Jednotlivé ľudské duše sa jej otvárajú aj vďaka vzájomnej prívetivosti. V situácii ťažkého rodinného života (najmä trápenie s manželom) sa zdôrazňuje životná múdrosť, že nemožno súdiť nikoho. Zaujímavým psychologickým aspektom je však oblúkovitosť Ivetiných pocitov a jej postupné duševné odcudzenie aj z tohto priestoru (ani na dedine sa nič nezmenilo, ľudské charaktery sú konštantné, nenachádza predpokladanú idylu): „Veľmi ľutovala, že sem prišla [...] miesto vidieckej pohody, ktorú by si bola želala, musela strápať, čo povie, aby nebodaj niekoho neurazila“ (s. 141). Nadštandardne je teda prítomný psychologický moment (najmä u ženských postáv), prejavujúci sa oživením vlastnej pamäti až do detailov, zahanbením sa pred sebou samou, vynaložením enormne veľkej duševnej sily kvôli udržaniu manželského vzťahu ako určitej obety. Do tohto vlastne genderového bytia vnáša prvky aj ľúbostný motív z minulosti, ktorý teraz ničí toto stretnutie od základov. Zdôrazňuje sa pri tom vyšší princíp racionálneho priateľstva, ktoré si treba vážiť, ale nebyť jeho otrokom.

Zaujímavá postava je aj Ivetina kamarátka Eva, osoba plná očakávania voči manželovi, Iveti i svetu. V jej konaní a myšlienkach je vyjadrená trpezlivosť manželky a túžba zachrániť vzťah. Vplyv okolia na Evu však dopadne ambivalentne a jeho výsledkom je váhanie na báze širších myšlienkových pochodov. Je však popretkávané ilúziami, túžbami a všemožnou nádejou mladej ženy: „Aj zlí ľudia potrebujú nehu. Každá bytosť. A ako ináč môžeš

človeka premeniť na človeka, čiže na dobrého, ak nie nehou a trpezlivosťou?“ (s. 149). Potrebná empatia ženských postáv, okorenená solidaritou v opozícii s mužským princípom, sa spredmetňuje vo všeobecne platnej kritike mužov (alkohol, hrubosť, bezcitnosť): „... *aj ja sa tak vnútorne striasam. Ako by som chcel zo seba zhodiť osud [...]. A nedá sa to [...]. Hrozný je pocit bezmocnosti...*“ (s. 164). Pre citlivého človeka sú teda vzácne aj kladné duševné pochody, ktoré prinášajú opojné utišujúce potôčiky do ľudského vnútra. Ich nenájdenie spôsobí zmenu citlivej ľudskej psychiky, ktorá aj vplyvom doby, skúseností, okolia, užšej a širšej rodiny vyúsťuje až do pocitu skepsy: „*Všetkého som sa vzdal. Všetkého, čo oslobodzuj ducha, človeka robí lepším*“ (s. 159). Postavy v zásade konajú v určitom negatívnom afekte, ktorý je determinovaný pesimistickým pocitom znechutenia znova sa učiť životu a správať sa v ňom lepšie. V tom prípade treba na zlepšenie tohto stavu spájať minulosť, prítomnosť a budúcnosť a mať taký potrebný optimistický pohľad na svet z dôležitého pocitu nepremárnania životných šancí, t. j. túžiť po vyvážení a celkovom komplexnom poriadku: „*Čo je te oddychovať? Vždy som musela niečo robiť. A nechcem mať ani ľahký život. Chcem ho mať usporiadaný*“ (s. 148). Postavy sú teda odhodlané zmeniť svoj život, ktorý sa však často nevie pretaviť do konkrétnych činov. V inom – dedinskom – prostredí vznikne pocit u mladej Ivety vrátiť sa domov, ktorý tak vyjadruje jej cestu späť do konformity. Je zrejmé, že najmä v (metonymicky chápanej) celkovej rozhádanej dedine by mohla hlavná hrdinka čo najrýchlejšie stratiť svoju ľudskú slobodu a veľkodušnosť. Ide teda o pocit úniku do nekonečna, neurčita, ľudskej samoty (až po stratu opôr), ale veľmi dôležité sú na pude sebazáchovy aj určité stereotypy a konštantné veci v živote (mať svoj dom na konci cesty ako zmyšľajúci človek a nie ako robot). Je teda dôležité pochopiť, že „... *času je jedno, len mi plynieme, on je, my sa však mŕňame*“ (s. 172).

Ako pendant ženských osudov a pocitov slúži v makrokompozícii textu súmerne zaradená časť psychických pocitov Ivetinho manžela (ako druhá strana mince). On, z vlastného uhla pohľadu akoby osamotený človek, znášajúci údely osudu vo väzení vlastného tela, hľadajúci minulosť v prítomnom pocite zrady vlastnej manželky, je vlastne odkázaný na všestrannú pomoc svojho okolia (najmä rodiny) aj pri uskutočnení vlastných snov, plánov, povinností. V tomto bezútešnom manželstve bez radosti sa v jeho osude konkretizuje myšlienka, že „... *aj mašinka môže mať kedy-tedy defekty a čo viac, zošmyknuté ložiská môžu aj bolieť*“ (s. 180). V tejto (mužskej) psychike je dôležitá aj túžba vykonať niečo hrdinské, prítom každodenné, v neustálej aktívnej činnosti. V tomto bode sa stretáva spomínaná ambivalentnosť nielen ženských, ale aj mužských typizovaných protagonistov.

Autorka na základe dejovej línie zdôrazňuje potrebu nájsť si čas na komunikáciu s ostatnými ľuďmi a zapadnúť do reťaze tradície so zachovaním osobnej špecifickosti: „... *jej dávnny obraz prikladá k jej dnešnej tvári [...] obraz milej učiteľky predsa v ňom žiaril a utvrdzoval ho v domnienke, že sa podstata vecí netratí*“ (s. 186). Dôležitý je teda nekonečný kolobeh života z tmy do svetla a opačne, uvedomenie si podstaty a úlohy ochrany ženy na rodovom princípe (v sujete najmä pre deformáciu podstaty vzťahu) a byť partnerom vo všetkom a nie trpieť. Ako dierézu v príbehu môžeme vnímať podanú žiadosť o rozvod kvôli nejasným okolnostiam a neusporiadanému životu v širšom časovom rozpätí. Podstatou toho je však nezapadnutie do prostredia a na začiatku absencia patričného zaradenia človeka do spoločenských konvencií. Je smutné, že „... *dielo osobností doceňujeme vtedy, keď sa pomínú,*

lebo ho môžeme uchopiť ako celok a správna usúvzťažniť každú jeho zložku. Tým mu prinavraciame hodnotu, tým mu rekonštruujeme nové, permanentné bytie“ (s. 215). A práve tento kolo-beh vždy nového a nového bytia dáva jednotlivcovi nádej, že celý jeho život s osobnými vzťahmi mal, má a bude mať zmysel, veď hľadáme „... to isté. Len uhol pohľadu je iný. Ale aj podstata pohľadu je taká istá. Ľudská. Vždy smerujeme k realizovaniu rovnováhy človeka so svetom. Objektívnej a subjektívnej“ (s. 178).

Ďalšia zbierka autorky s názvom *Zväčšenina* obsahuje pätnásť prozaických textov (z toho dvanásť krátkych poviedok, ktoré už boli publikované najmä vo *Variáciách*, a tri širšie koncipované novely z autorkinej prozaickej pôvodiny – aj tu vidíme akúsi kontinuitu smerom k novému miléniu). V kratších prózach je evidentný širokospektrálny chronotop samotného času a priestoru. Občas sa príbeh odohráva v školskom prostredí (*Modré šťastie*, *Referát*), ale aj v širšom okolí vlastného subjektu (*Volanie*, *Rozprávka pre dospelých*, *Hrdosť*, *Zväčšenina*). Didaktický príbeh hladného žiacka, ktorý za požičané peniaze kúpi jedlo aj pre svojho otca, skrýva v sebe prvoplánové didaktické podtóny. Je to zobrazená dnešná realita nejednej rodiny, kde je však vďaka prízvukovanej dobrej výchove identifikovateľná obrovská (symbolická) kopa šťastia. Takýto realistický až krutý obraz chudoby sa v širšom kontexte kompenzuje pseudoromantickým príbehom o antropomorfizovanej bielej husi. Tento zvierací stav je dostatočným okom kamery na identifikáciu neduhov ľudského sveta. Poznaním, že ľudský svet je vlastne zvierací, v ktorom „... bližšie tvoje pierko ako čiesi nebo a s krídlami ďalej zájdeš, keď poriadne dookola máchnes (do iných husí)...“ (s. 10), sa čitateľ postupne oboznamuje s absurdnosťou doby. Autorka prízvukuje dôležitosť pestovať dobrú výchovu, myslenie, pozorovanie a systematizovanie. Dôležitým symbolom, až medzníkom, je bludný kruh tmy, ktorá gniavi každé úsilie. Z nej vyvierajúci chlad nepomáha ani múdrosť. Autorka vidí konečný výsledok len v ceste vymanenia z tejto pustatiny. Je to svet, v ktorom vládne Veľká Hus ako nepolapiteľná vyššia inštancia. Dôležité je však zachovať si dobré úmysly, potrebnú odhodlanosť a existenciu vlastného názoru ako znak tvorivej individuality. Podľa autorky je najdôležitejšie svedomie, zachovanie všetkých ilúzií a mať aj svoje tajné miesto na útek. Zdôrazňuje pritom podstatu individuality, samo putovanie za pravdou, počas ktorého „... som ľahšia, letím, strácam spojenie so zemou, unáša ma teplý prúd a vlečie ma kamsi, možno budem mať šťastie...“ (s. 17). Významný je explicitne prítomný psychologický podtón; ten sa konkretizuje napríklad najprv absurdne znejúcim úmyslom odmerať stupeň úprimnosti jablka. Na základe toho je dôležitá zväčšenina každého obrazu nášho sveta, pomocou ktorej sa dá potom identifikovať červík v zdravom jablku. Tento prístup je aplikovateľný aj v konkrétnom ľudskom živote a prináša poznanie o ľuďoch i o našom okolí. Vedomosti človeka sú však redukované, lebo: „Ani kôstka v prostriedku nádherne ovocia nevie, aký pôvab ju zvonka obaľuje“ (s. 21).

Spomínaná cesta pri hľadaní šťastia sa vyskytuje aj v osude mladej tlmočnice, ktorá determinovaná svojím vekom sa dá vtiahnuť do určitých bláznovstiev. Prirodzený pocit mladíckej nerozvážnosti dáva dynamický spád textu, ktorý vyjadruje potrebu si splniť sny aspoň v mladosti (byť hlavnou postavou dňa, stať sa v mysli námorníkom, vidieť cudzie kraje). Autorka zdôrazňuje silu vysloveného, ale aj napísaného slova, ktoré by malo byť etickým kódexom konania dospelých ľudí. Toto morálne krédo je odrazovým mostíkom v psychologickom vývine mladého učiteľa, ktorý na školskej porade prečíta starý referát

ako nový. Jeho postupný boj v podvedomí prízvukuje zreteľný didaktický aspekt. V jeho pracovnom okolí sa dajú nájsť typizované osoby kolegov i riaditeľa. Najdôležitejšia je pohoda, metóda prežitia a „prežutia“. Šedivosť doby sa však vykresľuje skutočnosťou, že text rovnakého referátu nikto nespozná (učitelia opravujú písomky, lúštia krížovku a nakoniec tleskajú). Dôležité je teda znovu získať skúsenosti pri vlastnom zistení toho, ako sa učiteľovi „... rozšíril horizont vedomostí, ako sa naplnil dobrým pocitom, že je prospešný sebe a celému kolektívu...“ (s. 32). Zdôrazňuje sa pritom aj na širšej ploche doba nacvičeného automatizmu a s tým spojené (ne)bytie slobody jednotlivca.

Ako paralelu ku školskému prostrediu autorka pridáva príbeh z artistického prostredia, miesta, kde za úsmevom sa skrýva kopa driny. Na druhej strane však poukazuje na ťažké hľadanie zmyslu celého toho napätia (výkonu artistu i samotného života). V pozadí všetkého je však konštatovanie o pomínavosti sveta z dôvodu ľudskej nekomunikácie. Autorka je však optimistka, hľadiac ako dobrý gazda vždy do budúcnosti. Tá má v sebe aj zárodok tajomnosti ako zakopaný poklad. Tento fenomén je centrálnym bodom v poviedke *Jano*, publikovanej aj vo vojvodinskom časopise *Nový život*, v ktorom sa využíva epické rozprávanie s občasnými lyrickými vsuvkami. Anocová píše o potrebe voľného času (dovolenky) v živote (večne pracujúceho) človeka a s tým súvisí pokoj v duši. Sen o starom otcovi je hnacím motorom príbehu, ktorého hlavnou dejovou líniou je tajomný motív zakopaného pokladu v záhrade (cesta do záhrady, samotné kopanie). Čarovné rozprávanie malému chlapcovi o starootcovej čarovnej písťalke je alúziou na spoločne prežitú časť v minulosti. Zdôrazňuje sa pritom potreba mať niekoho v živote rád. Sú to teda hodnoty, ktoré sú nevyčísľiteľné materiálnymi prostriedkami. Sviatočné, bezstarostné chvíle detstva, popretkávané tajomstvom tušeného prekvapenia a vytúžených darčiek, sa kladie na časovej osi do kontrastu so súčasnými, až príliš surovými pomermi (mladí prídu na Vianoce neskoršie, otec detí potrebuje voľnosť, napätie je zrejme aj pri sviatočnom stole). V symbolike návratu k tomuto stolu a v pokore obrazu umývania nôh žobrákovi sa využíva alúzia biblického motívu v pozadí dôvery, dobromyseľnosti a nezištnosti. Dôležité je teda nájsť seba samého, duševný pokoj, ale aj chápanie reality, ktorá je často taká mrazivá ako cencúľ na vianočnom okne. Postupné zužovanie priestoru človeka sa deje najmä z dôvodu nadmernej civilizovanosti, nekomunikácie a neprívetivosti ľudí. Tento stav deklaruje aj ohlušujúce ticho a smutný opis zimnej ulice: „... oviál ju sivý chlad. Steny potemneli od staroby, okná pohasli, hudba mlčala. Nikde ani živej duše“ (s. 237). Prenasledovanie človeka v takejto situácii je spredmetnením túžby po spomínanej debata s hocikým, čo však autorka „roztína“ až postmoderným obrazom práve prenasledovaného auta bez šoféra. Jeden z variantov adekvátnej socializácie v meste je nájsť si priateľov. Tento fakt sa skonkretizuje prelínaním skutočného a fantastického sveta z výtvarného obrazu. Realita doby je determinovaná štetím prúdu a jeho prídelom. Tragikomickosť sa vykryštalizuje snažením učiteľky odpútať u starších žiakov pozornosť od tejto smutnej reality. Tieto determinanty zvýraznia psychickú labilitu mladíckej odhodlanosti voči profesii, keď „... preklínala chvíľu, keď sa jej zamarilo, že je povolaná, predurčená byť učiteľkou, že len tak sa jej osud naplní, keď bude učiť a viesť deti k dokonalosti“ (s. 258–259). Vždy je však prítomná duševná rovnováha a vnútorné spytovanie sa seba samého o pravdivosti vlastného konania. Dôležitá je teda exkurzia do ticha a identifikácia podvedomia. V tomto

antisvete sa objavujú tradičné znaky postmodernity, keď „... vypadla z koordinát súčasnosti a vybavil sa jej obraz chodby, po ktorej beží raz jedným smerom, raz opačným smerom. Pohyb je trhaný, vlastne pulzujúci“ (s. 261). Najdôležitejšie je však pozrieť sa problémom do očí ako spôsob vyriešenia nespokojnosti a nepokoja. Svet je teda pestrofarebný: plný priateľov i nepriateľov, reality i fantastiky. Treba však nájsť svoju pravdu, konať ju a prispôbovať sa jej v užšom i širšom okolí.

V jednotlivých textoch sa často objavuje aj motív smrti. Ten je konkretizovaný v konštelácii času, miesta, tradície. Tie majú zasa silný vplyv na životné osudy hrdinov, ktoré autorka uvádza napríklad klasickým odmietnutím oficiera – jeho prosby o ženbu. Život je teda symbolizovaný dvoma holubičkami, ktoré sú často smutné, až bez života. Prostredie starého dedinského cintorína je konečnou stanicou dlhej cesty človeka. Opis suchej trávy, zvädnutých kvetov a zarastených hrobov s mramorovými pomníkmi pôsobí úctyhodne voči spomínaným obyčajom. Tento starý svet sa dáva do kontrastu s neostýchavou civilizáciou súčasnosti. V impresionisticky ladenom texte autorka využíva plač osamoteného človeka za svojimi rodičmi. Takýmto oblúkom sa vlastne človek-milión dostáva na koniec svojej pozemskej cesty. Tak ako autor tohto príspevku na koniec svojej interpretácie.

Literatúra

- ANDRUŠKA, Peter: *Dolnozemske podoby slovenskej kultúry*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007.
- ANOCA, Dagmar Mária: *Kniha príbehov alebo poltóny*. Bukurešť: Kriterion, 1988.
- ANOCA, Dagmar Mária: *Slovenská literatúra v Rumunsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2010.
- ANOCA, Dagmar Mária: *Zväčšenina*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2001.
- BABIÁK, Michal: *Literatúra a kontext*. Nadlak: Vydavateľstvo ESA – Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1999.
- CHMEL, Rudolf: *Spoločnosť a život literatúry*. In: Romantizmus v globalizme. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 212–215; resp. Slovenské pohľady 104, 1988, č. 1, s. 2–5.
- BOTÍK, Ján: *Dolnozemske Slováci*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2011.
- ČINČUROVÁ, Xénia: *Epické podoby priestoru*. Levoča: Modrý Peter, 2004.
- HARPÁŇ, Michal: *Skice k tvorivej podobizni Dagmar Márie Anocovej*. In: Texty a kontexty. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004, s. 165–181.
- KOVÁČOVÁ, Zuzana: *Antropocentrizmus a archetypálnosť v tradičnej frazéme a v originálnej metafore v poviedkach Dagmar Márie Anocovej z aspektu holistickej teórie jazyka*. In: Svedectvá slovenského dolnozemskeho bytia – aspekty zo slovenskej dolnozemskej kultúrnej histórie a kultúrnej antropológie. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2012, s. 143–149.
- KOVÁČOVÁ, Zuzana: *Jazykové aspekty dolnozemskej prózy (Interpretačná jazykovo-tematická analýza vybraných próz Dagmar Márie Anocovej)*. In: Svedectvá slovenskej dolnozemskej prózy. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2011, s. 69–71.
- RÄU-LEHOTSKÁ, Anna: *Próza Dagmar Márie Anoca videná prizmou vzťahov*. In: Svedectvá slovenskej dolnozemskej prózy. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2011, s. 89–91.

ŠENKÁR, Patrik: *Večné a podobné zrkadlenia „rozprávkového“ sveta „stredoeurópskych“ detí v intencionálnych prózach D. M. Anocovej a J. Nováka*. In: POSPÍŠIL, Ivo (ed.): *Střední Evropa včera dnes: proměny koncepcí II (jazyk – literatura – kultura – politika – filozofie)*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018.

ŠTEFANKO, Ondrej: *Pohľadaj korene svoje*. Nadlak: Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1998.

doc. PaedDr. Patrik Šenkár, PhD.

Katedra slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta, Univerzita J. Selyeho
Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno, Slovensko
senkarp@ujs.sk

